

NATAŠA UROŠEVIĆ MODELI ODRŽIVE VALORIZACIJE EUROPSKE FORTIFIKACIJSKE I MARITIMNE BAŠTINE PREDSTAVLJENI NA "FORTE CULTURA MALTA SYMPOSIUM" NA MALTI

Skupna fotografija sa simpozija na Malti

RAZVOJ I STRATEŠKA VAŽNOST PULSKE LUKE

Priredila Vanesa BEGIĆ

Modeli održive valorizacije europske fortifikacijske i maritimne baštine bili su glavna tema pozvanog predavanja "Heritage of European Naval Ports - Case of Pula, Croatia", koje je izv. prof. dr. sc. Nataša Urošević održala na međunarodnoj konferenciji "FORTE CULTURA Malta Symposium". Na znanstvenom skupu koji je od 13. do 17. listopada u Valletti okupio stručnjake za fortifikacijsku i pomorsku baštinu iz cijelog svijeta, uz primjere dobre prakse iz Japana i Omana, Velike Britanije, Irske, Njemačke i Italije, Nizozemske i Malte, hrvatsku fortifikacijsku baštinu predstavile su izlagačice iz Pule.

Izv. prof. dr. sc. Nataša Urošević predstavila je povijesni razvoj i stratešku važnost pulske luke u kontekstu jadranskih fortifikacijskih sustava i modele suvremene valorizacije jedinstvenog maritimnog i fortifikacijskog urbanog krajolika kroz komparativni pregled europskih primjera dobre prakse, od Venecije i Ferrola, Portsmoutha i Toulona, Suomenlinne i Karlskrone te prikaz recentnih istraživanja i rezultata aktualnih projekata, poput znanstvene monografije proizašle iz konferencije "Fortifikacijska arhitektura za kulturu mira"

održane lani na Brijunima.

Od napuštene utvrde do centra izvrsnosti

Dr. sc. Milena Mičić i Iva Pamić iz pulskog Akvarija su kroz izlaganje "From an abandoned fort to a center of excellence: Aquarium Pula's journey through heritage, science and conservation" (Od napuštene utvrde do centra izvrsnosti: Putovanje pulskog akvarija kroz baštinu, znanost i očuvanje) predstavile su dvadesetogodišnje iskustvo razvoja samoodrživog znanstvenog, edukacijskog i kulturnog centra izvrsnosti u bivšim austrougarskim utverdama Verudela i San Giovanni, koje za posljavaju više od 60 mladih stručnjaka i koje godišnje obide 230.000 posjetitelja.

- Smještena na raskrižju pomorskih puteva između Europe i Afrike, Malta već tisućljećima ima stratešku ulogu koja daleko nadilazi njezinu geografsku veličinu. Zbog geopolitičke važnosti i stalne izloženosti napadima, otok je pretvoren u jedan od najgušće utvrdjenih arhipelaga na svijetu. Maltešku baštinu jedinstvenom u europskim razmjerima čini iznimna koncentracija fortifikacija na prostoru od 245 kilometara četvornih, deset puta manjem od istarskog poluotoka. Kroz povijest, ova je otočna država bila neizostavna točka uspona i padova velikih carstava: od Feničana i Rimljana, do Arapa i Normana. No, njezin prepoznatljivi povijesni i arhitektonski identitet najdublje su oblikovala dva ključna razdoblja: više od dva stoljeća vladavine Vi-teškog reda sv. Ivana te kasnija britanska kolonijalna uprava.

Zbog stalnih prijetnji i vojnih sukoba, poput legendarne Velike opsade 1565. godine, otok je pretvoren u monumentalni vojni stroj. Izgradnjom sustava kamenih zidina, utvrda, bitnica i obalnih tornjeva dugog čak 25 kilometara, Malta je s pravom dobila epitet "otoka tvrđave". Fortifikacijska baština vjerno dokumentira 400 godina evolucije vojnog inženjerstva i barokne obrambene arhitekture, u koju su svoje znanje utkali vodeći španjolski, talijanski i francuski projektanti, da bi im se kasnije pridružili i britanski vojni inženjeri i arhitekti. Cijeli arhipelag predstavlja složeni, međusobno povezani obrambeni mehanizam. Glavni građevinski materijal, lokalni žuti vapnenac, dao je Malti i njenim fortifikacijama prepoznatljivu, toplu zlatnu boju. Ovaj se kamen izuzetno lako siječe i oblikuje, a s vremenom na zraku otvrdne,

što je omogućilo masovnu izgradnju monumentalnih struktura. Upravo je ta jednostavna kamena estetika, kombinirana s genijalnošću vojnih inženjera kroz stoljeća, pretvorila otok u globalni udžbenik vojne arhitekture na otvorenom. Svoju su arhitektonsku baštinu ovdje ostavile brojne civilizacije, od Rimljana i Arapa do Britanaca, no najdublji su pečat udarili Malteški vitežovi. Nakon Velike opsade 1565. godine izgrađili su moćni sustav bedema koji i danas definira vizuru otoka. Upravo zbog iznimne koncentracije i slojevitosti vojnog graditeljstva, Malta danas ne funkcionira samo kao cjelovodišnja turistička meka, već i kao istraživački laboratorij na otvorenom za stručnjake za fortifikacije iz cijeloga svijeta. Nije slučajno što je upravo ovaj arhipelag izabran za domaćina prestižne međunarodne konferencije o fortifikacijskoj

baštini. Glavno sjedište simpozija bila je upravo kulturna utvrda Fort St. Elmo, smještena na samom rtu Vallette, koja je sudionicima poslužila kao izravan primjer uspješne adaptacije povijesnog vojnog objekta u suvremeni muzejski kompleks, navodi Urošević.

Uvodni paneli međunarodne konferencije "Fortified Heritage for Tourism and Leisure" posvećeni su kompleksnom sustavu fortifikacija na Malti: uz utvrđeni glavni grad Valletta, koji je upisan na UNESCO-vu listu još davne 1980., ugledni stručnjaci dr. Christian Mifsud (Heritage Malta) i dr. Anthony Pace (Ministarstvo umjetnosti, kulture i nacionalne baštine Malte) predstavili su aktualne aktivnosti i ambiciozni program proširenja postojećeg statusa Svjetske baštine kroz jedinstvenu nacionalnu serijsku nominaciju, koja bi uključila širi obrambeni sustav

oko luke te drevne prijestolnice Mdinu i Cittadellu na otoku Gozo.

- Cilj je rasteretiti povijesnu jezgru Vallette opterećenu prekomjernim turizmom i preusmjeriti posjetitelje kroz tematske rute prema otočnom fortifikacijskom krajoliku. Centar za interpretaciju fortifikacija (FIC) u Valletti transformirat će se tako u National Fortifications Hub – digitalnu i fizičku platformu za posjetitelje, a obrambeni kanali oko impozantnih gradskih zidina već se pretvaraju u javne ekološke parkove. Arhitekt Norbert Gatt, glavni direktor Odjela za restauraciju i očuvanje Malte, retrospektivno je predstavio tri desetljeća valorizacije jedinstvene fortifikacijske baštine kroz izlaganje "Preserving a Fortress Nation: Thirty Years of Conservation Practice in Malta", istaknuvši kako se kroz kombinaciju povijesnih

Megalitski hramovi na Malti upisani na UNESCO-vu listu

Obalne fortifikacije na Malti - Fort Rinella

Nataša Urošević

W cilj je godišnjeg simpozija bio predstaviti najbolju europsku praksu u održivoj valorizaciji i revitalizaciji fortifikacijske baštine te mogućnosti njezine transformacije

istraživanja i modernog inženjerstva uspješno revitaliziraju ne samo Valletta, već i tri utvrde na grada (Birgu, Senglea, Cospicua/Cottonera) te brojne obalne fortifikacije. Botanički vrtovi Argotti, smješteni unutar vanjskih utvrda Vallette u Floriani, prikazani su kao model zaštite i interpretacije prirodne i kulturne baštine. U sklopu priprema za projekt Europska prijestolnica kulture iz europskih fondova investirano je u projekte obnove utvrda više od 35 milijuna eura.

Predsjednik organizacijskog odbora skupa, arhitekt John Ebejer s Odjela za turistički menadžment malteškog Sveučilišta, koji je sudjelovao u projektu revitalizacije utvrde St. Elmo, ukazao je na važnost konzervacije i urbane regeneracije zaštićene starogradske jezgre Vallette i na neodrživost pretjerane izgradnje na periferiji, koja opterećuje lokalnu infrastrukturu. Za otočnu državicu, najgušće naseljenu članicu EU, koju uz 600.000 žitelja godišnje posjeti četiri milijuna turista, masovni turizam izaziva krizu s pitkom vodom, energijom, zbrinjavanjem otpada te degradaciju morskih ekosustava, ali i pad kvalitete života mještana. U potrazi za održivijim baštinskim turizmom, prije više od dva desetljeća, pokrenuti su projekti uređenja tada vrlo zapuštenih fortifikacija. Uz pomoć europskih fondova, revitalizirane su povijesne tvrđave St. Angelo i St. Elmo u Valletti, ali i utvrđeni

gradovi Mdina i Citadella. Kapitalnim investicijama stvoreni su predujeti za razvoj kulturne infrastrukture i cjelogodišnjeg turizma visoke kategorije, ali i disperzije prekomjernog turizma iz povijesnog centra Vallette prema susjedna Tri grada i obalnim fortifikacijama. Tematske rute, poput popularne Victoria Lines – povijesne staze koja prati sustav fortifikacija koje su se prostirale na 12 kilometara na sjevernoj strani otoka, braneći prilaz Valletti, rasteretile su turistima zasićenu Vallettu i omogućile razvoj turizma posebnih interesa kroz cijelu godinu. Lokalni arhitekti predstavili su aktualne projekte konverzije brojnih malteških fortifikacija kroz razvoj kulturne infrastrukture u vidu interpretacijskih centara za fortifikacije, muzeja, poput MICAS (Malta International Contemporary Art Space), ali i brojnih kulturnih centara za civilne inicijative u funkciji lokalne zajednice. Maria Katrina Xueeb sa Sveučilišta u Portsmouthu predstavila je mogućnost suvremene reinterpretacije Vallette i njenog povijesnog brodograđilišta koje je nekad zapošljavalo desetine tisuća lokalnih žitelja, kao višeslojnjog kulturnog krajolika, kroz komparativni pristup, objašnjava naša sugovornica.

- U ime Sveučilišta na Malti, sudionike okupljene u povijesnoj utvrdi St. Elmo pozdravile su prorektorica prof. Leone Baldacchino i organizator konferencije, arhitekt prof.

John Ebejer te predstavnica EPA upravljačkog odbora Vijeća Europe Sharon Sultana. Filippo Cailotto i Dirk Röder, voditelji međunarodne mreže FORTE CULTURA, predstavili su stratešku inicijativu za razvoj Mediteranskog klastera obalnih i otočnih utvrda, čiji je cilj povezati lokalne zajednice, menadžere baštine i sveučilišta diljem Mediterana u zajedničke turističke proizvode kroz prekograničnu suradnju u okviru europske kulturne rute. Izv. prof. dr. sc. Nataša Urošević, predsjednica znanstvenog odbora međunarodne mreže FORTE CULTURA najavila je nastavak projektne suradnje s europskim partnerima te intenzivniju razmjenu istraživača i studenata između sveučilišta uključenih u međunarodnu istraživačku mrežu, među kojima je i pulsko sveučilište. Cilj je godišnjeg simpozija bio predstaviti najbolju europsku praksu u održivoj valorizaciji i revitalizaciji fortifikacijske baštine te mogućnosti njezine transformacije u prostore međunarodne kulturne i znanstvene suradnje, civilnih i mirovnih inicijativa, solidarnosti i međukulturnog dijaloga. Kroz projektnu suradnju i razvoj klastera europske kulturne rute, bivša vojna baština i fortifikacijski sustavi transformiraju se u europske kulturne koridore i prostore susreta za mlade Euroljane, promičući kulturnu miru, uravnotežen kulturni i društveni razvoj, zajednički europski identitet i međukulturni dijalog, navodi Urošević.

Impozantni sustav malteških fortifikacija

Sudionici međunarodnog skupa imali su priliku u sklopu intenzivnog četverodnevno

Saluting Battery sa spektakularnim pogledom na Grand Harbour

Dr. sc. Milena Mičić i Iva Pamić iz pulskog Akvarija su kroz izlaganje "From an abandoned fort to a center of excellence: Aquarium Pula's journey through heritage, science and conservation" (Od napuštene utvrde do centra izvrsnosti: Putovanje pulskog akvarija kroz baštinu, znanost i očuvanje) predstavile su dvadesetogodišnje iskustvo razvoja samoodrživog znanstvenog, edukacijskog i kulturnog centra izvrsnosti u bivšim austrougarskim utverdama Verudela i San Giovanni, koje zapošljavaju više od 60 mladih stručnjaka i koje godišnje obide 230.000 posjetitelja

Povijesni Fort St. Elmo

Simpozij Malta - studijski obilazak fortifikacija

konferencijskog programa i studijskih obilazaka posjetiti impozantni sustav malteških fortifikacija i uspješne lokalne primjere revitalizacije i prenamjene utvrda za muzeje i konferencijske centre, poput utvrda St. Elmo i St. Angelo, kulturne i kreativne centre poput Spazju Kreattiv te inovativne modele eko-parkova i zelene infrastrukture u funkciji lokalne zajednice, poput botaničkih vrtova Argotti u Floriani.

- Uz utvrđeni Grad Mdinu, koji se priprema za upis na UNESCO-vu listu, primjere dobre prakse predstavljaju i obalne fortifikacije pretvorene u objekte memoriranja zajedničke europske povijesti i baštine poput Fort Rinella, ali i sustav podzemnih

skloništa Lascaris War Rooms u kojima su se tokom Drugog svjetskog rata planirale ključne akcije oslobođenja Mediterana i Europe. Malta predstavlja živi muzej vojne arhitekture; od prapovijesnih zidina, preko monumentalnih baroknih bastiona Malteških vitežova, pa sve do britanskih utvrda iz 19. i 20. stoljeća. Na Malti je moguće posjetiti najstarije građevine na svijetu: megalitske hramove koji prethode i egipatskim piramidama i koji su upisani na UNESCO-vu listu. Nakon mističnih graditelja hramova, otokom vladaju Feničani, Kartaginci i Rimljani, pod čijom upravom Malta doživljava razdoblje prosperiteta. U 9. stoljeću otok osvajaju Arapi, čiji je utjecaj i danas najvidljiviji u jedinstvenom malteškom jeziku (jedinom semitskom jeziku koji se piše latinicom). Nakon njih slijedi normanska i fenečka vladavina, kada se Malta čvršće vezuje uz Europu i feudalni sustav Kraljevine Sicilije. Car Karlo V. 1530. ustupa Maltu Viteškom redu sv. Ivana. Vitežovi pretvaraju otok u bedem kršćanske Europe protiv osmanskog prodiranja. Ključni trenutak u povijesti otoka je Velika opsada Malte 1565. godine, kada su vitežovi i lokalno stanovništvo nadljudskim naporima porazili brojčano nadmoćnu osmansku vojsku. Nakon te pobjede niče Valletta, barokni grad-tvrđava, opasan kilometarskim, masivnim zidinama koje i danas oduzimaju dah, zaključuje Urošević.